

Dr. Martin Šolc: „Zdravotnické právo je fascinující průsečík práva, etiky a vědy.“

26.3.2025 - Pavel Nesit | Právnická fakulta UK

Dr. Martin Šolc, odborník na zdravotnické právo, občanské právo a bioetiku, získal v roce 2024 Cenu Josefa Hlávky. Při této příležitosti vám přinášíme rozhovor, ve kterém hovoří o klíčových výzvách v regulaci medicíny. Mezi hlavní témata patří genetický výzkum, ochrana dat pacientů a využití umělé inteligence v diagnostice. Podle něj je nezbytné, aby právní rámec držel krok s technologickým pokrokem, zejména v oblastech jako digitalizace zdravotnictví a telemedicína. Zdůrazňuje, že bez jasných pravidel může dojít k etickým dilematům a právním sporům. Přestože původně zvažoval kariéru v medicíně, nakonec si vybral právo, kde dnes pomáhá promýšlet legislativní pravidla pro moderní zdravotnictví.

Gratuluji k získání Ceny Josefa Hlávky! Co pro Vás toto ocenění znamená?

Děkuji! Mám z ceny samozřejmě radost, je to pocta. Vnímám ji také jako příležitost k reflexi, k uvědomění si, že všechno, co se člověku povede a ostatní to třeba ocení, vzniká v určitém kontextu, díky důvěře a spolupráci druhých. Je hezké a zdravé to mít na paměti.

Napadá mě ještě jedna věc: před předáním ceny jsem si stručně prostudoval **život Josefa Hlávky** a je to neuvěřitelný příběh. Ve svém oboru nesmírně úspěšný člověk, architekt, který zbohatl podnikáním ve stavebnictví, a nakonec prakticky všechny své peníze vložil do podpory vzdělanosti a kultury. Byl vlastencem asi v tom nejlepším možném smyslu: rozhodl se být užitečný své zemi ne krasořečením, ale tvrdou prací, a také filantropií v téměř nevídaném rozsahu.

Jak jste se o nominaci dozvěděl? Věděl jste o ní předem, nebo to bylo překvapení?

Původně se mi ozval pan proděkan Marek Antoš s tím, že s panem děkanem uvažují o mé nominaci, a s dotazem, zda souhlasím. Rád jsem svůj souhlas dal, bylo to milé.

Co vás přivedlo ke studiu práva a později k jeho specializaci na zdravotnické právo?

Rozhodnutí jít na práva u mě bylo, přiznávám, do jisté míry pragmatické. Uvažoval jsem o tom, jaká činnost mi jde lépe než jiné a zároveň mě nejvíce baví, a tou činností bylo psaní. Dlouho jsem zároveň věděl, že chci studovat obor, který bude dobře prakticky uplatnitelný, a z téhle jednoduché rovnice mi vyšla práva. Samozřejmě se mi líbila také určitá idealistická stránka věci, úsilí o nalézání spravedlnosti.

Zároveň mě dlouho fascinovala témata lékařství a vědy. Po nástupu na práva tento zájem trochu ustoupil, ale ve třetím ročníku jsem si, spíše ze zvědavosti a nostalgie, zapsal předmět Zdravotnické právo I, který vyučovali učitelé dobře známí i dnešním studentům: Petr Šustek, dnes docent a vedoucí katedry zdravotnického práva, doktora Lucie Široká, doktorka Helena Van Beersel Krejčíková a další. Zdravotnické právo se brzy stalo jedním z mých nejoblíbenějších předmětů.

Ve druhém semestru jsem pak chodil i na případové studie ze zdravotnického práva, předmět, který už nevyučujeme, ale do jisté míry se kryje s dnešním Zdravotnickým právem II. Jeho podstatou byla stejně jako dnes spolupráce našich kmenových přednášejících a externistů ze všech možných oblastí zdravotnictví, a to pro mě byl úžasný vhled do nových krajín. A pak přišla přednáška pana doktora Marka Váchy, která mě přivedla k četbě o lékařské etice, všechny ty perspektivy se sešly dohromady a já se do oboru jednoduše zamiloval.

Jak se doplňuje Vaše právnické vzdělání se studiem aplikované etiky, kterou jste studoval na Katolické teologické fakultě UK? Ovlivňuje etika Váš přístup k právu?

Právo a etika se doplňují velmi dobře, a jsem moc rád, že v akademické sféře mohu toto propojení rozvíjet. Jde o dva normativní systémy, které existují do velké míry nezávisle, avšak zároveň se protínají a vzájemně ovlivňují. Velmi zajímavé jsou pro mě instituty, kterými do sebe objektivní právo vtahuje některé morální normy. V oblasti zdravotnického práva to může být např. vliv principů lékařské etiky. Pro občanské právo, zejména pro platný občanský zákoník, jsou pak takové průniky s morálkou typické: můžeme si vzpomenout na dobré mravy a veřejný pořádek, zákaz výkladu vedoucího k bezohlednosti urážející obyčejné lidské citění a podobně.

V obecné rovině etika ovlivňuje můj přístup k právu asi dvojnásobem. Zaprvé, pokud chceme určit, zda je nějaká právní úprava vhodná, či nikoli, tak bychom měli vědět, podle čeho budeme danou úpravu posuzovat. K tomu se velmi hodí etické teorie, které nám pomáhají přemýšlet o právu, stejně jako o našich osobních životech, racionálněji, strukturovaně, méně náhodně a méně chaoticky. Zadruhé, a s uvedeným to souvisí, mě etické teorie možná dále přivádějí k sociologickému přístupu k právu, k přesvědčení o tom, že právo nemá být do sebe uzavřený výrokový systém, ale naopak podpůrný nástroj pro dobré fungování společnosti.

Vaše odborná práce se zaměřuje na medicínský výzkum a genetiku. Jaké právní otázky v těchto oblastech považujete za nejpalčivější?

Celý lékařský výzkum se odehrává v napětí mezi potenciálním přínosem pro mnoho pacientů a ochranou konkrétního pacienta, na kterém je výzkum prováděn. Z podstaty věci nevíte zcela jistě, jak výzkumná studie dopadne, jinak by to nebyl výzkum. Soudobé právo i lékařská etika z dobrých důvodů vycházejí z maximy, že jednotlivce nelze nikdy obětovat „vyššímu dobru“, ale účastníka výzkumu zkrátka často ohrozit musíme, byť v přísně stanovených mezích. To je velmi důležité dilema.

Zejména u genetiky do hry přichází také otázka po základních etických omezeních. I kdybychom věděli, že dokážeme zcela bezpečně ovlivnit vzhledové, fyzické nebo duševní vlastnosti dosud nenarozených dětí, máme to dělat? Je vůbec možné se dlouhodobě vyhnout takovému vytváření „designovaných dětí“ na objednávku, aniž bychom zahodili potenciál pro genetickou léčbu mnoha nemocí? Jaké je tedy správné rozhodnutí?

V mnohem pragmatičtější rovině platného práva se pak samozřejmě musíme ptát na ochranu osobních údajů, na možnosti použití zdravotních údajů pro výzkum např. i v souvislosti s novou evropskou legislativou, zda vůbec genetické údaje mohou být někdy anonymní apod.

V knize *Právo, etika a kmenové buňky* se věnujete bioetickým aspektům výzkumu. Co Vás k tomuto tématu přivedlo?

Ta kniha je upravenou a rozšířenou diplomovou prací. Tehdy se většina prací zapisovala na základě témat vypsanych vyučujícími. Přemýšlel jsem, že by bylo zajímavé psát práci o právních aspektech výzkumu kmenových buněk, a najednou jsem přesně takový název práce našel mezi vypsanými tématy. To přeci nešlo nevzít!

Oblasti kmenových buněk jsem se dnes už delší dobu přímo nevěnoval, ale stále mi přijde fascinující. Odráží se v ní přesně to, co mě zajímá na lékařském výzkumu obecně: na jedné straně veliké potenciální benefity nejen pro abstraktní lidstvo, ale také, a především pro zcela konkrétní pacienty, na druhé straně podobně reálná rizika a velmi závažné etické otázky. Z hlediska výzkumu dokonalý průsečík práva, etiky a přírodních věd.

Chtěl bych k tomu ještě dodat pro studenty, že psát práci na téma, které se na první pohled nemusí zdát praktické, ale o které máte opravdový vnitřní zájem, může být tím nejlepším rozhodnutím.

Spolupracoval jste na knize *Zdravotnické právo*. Jaké klíčové otázky v tomto oboru považujete za nejaktuálnější? Jakým směrem by se mělo v České republice podle Vás vyvíjet zdravotnické právo v příštích letech?

Knih *Zdravotnické právo* je vlastně rukověť celého oboru zdravotnického práva, od vztahu lékař-pacient přes farmaceutické právo po právo veřejného zdravotního pojištění nebo ochrany veřejného zdraví. V těch všech dílčích oblastech je aktuálních a naléhavých otázek požehnaně.

Myslím, že společným jmenovatelem je často potřeba nacházet rovnováhu v míře regulace. Na jednu stranu je dobré a nutné chránit zájmy, jako je sám život a zdraví pacientů, ale také jejich právo na sebeurčení, soukromí a další statky. Na druhé straně se někdy setkáváme s přehnanými či nesrozumitelnými regulatorními požadavky, které nakonec negativně dopadnou právě na samotné pacienty.

Ještě palčivějším problémem je ale to, že právní úprava v knihách je často dost odlišná od praxe. Podívejme se třeba na informovaný souhlas, který má za účel podpořit vztah mezi lékařem a pacientem, ale v praxi je často chápán jako papírový formulář, který ten vztah spíše poškozují. Zákon zní přitom jednoznačně a máme k tomu už i hezké rozhodnutí Nejvyššího soudu. V mnoha otázkách je právní úprava v zákoně zdánlivě jasná, přehledná a povedená, ale někdy není z různých důvodů snadné ji v praxi realizovat a život pak jde jinou cestou.

V konkrétní rovině pak zdravotnické právo stojí před nutností vhodně reflektovat zejména nové technologie, především nástup umělé inteligence a telemedicíny. Mám ale za to, že je vhodné být zde rozumný a, po anglosasku řečeno, držet své koně. Pravděpodobně se nakonec ukáže, že většina problémů nebude z právního hlediska příliš nová a stávající regulace, přinejmenším v rovině soukromého práva, budou do velké míry postačovat.

Vyučujete nejen na Právnické fakultě UK, ale také na lékařských fakultách. Jaký rozdíl vnímáte mezi výukou právníků a lékařů v oblasti zdravotnického práva?

Rozdíl je velký. Studenti práv k tématům přistupují jako právníci, přemýšlí o nich abstraktněji, rozumí právnímu kontextu a zajímá je i systematické zařazení jednotlivých institutů. Vlastně mám zkušenost, že jsou otevřenější teleologickému výkladu a nejednoznačnosti, která právo často doprovází.

Naproti tomu mladí lékaři a studenti zdravotnických oborů přistupují k právu naprosto pochopitelně zcela prakticky. Nejraději by měli jednoznačné odpovědi na všechny typové situace, které mohou v klinické praxi nastat, aby si s právem už nemuseli lámat hlavu a mohli se věnovat otázkám, které jsou pro ně zajímavější a důležitější. Tady ale často nemůžeme sloužit, protože právo je, podobně jako medicína, oborem, který vyžaduje určitou kreativitu, a nemusí mít vždy jedinou správnou odpověď. Proto je nutné jim nejprve pomoci v základu právně myslet a pochopit, jak právo principiálně funguje.

Zároveň jsem slyšel zejména od mladých lékařů, kteří se připravují k atestaci, velkou sbírku vrcholně praktických dotazů a zkušeností. Když jsem nad těmi otázkami přemýšlel, sám jsem se hodně naučil, a bylo to extrémně zajímavé.

Vidíte ve své pedagogické praxi rostoucí zájem studentů o zdravotnické právo? Pokud ano, čím si to vysvětlujete?

Ze zkušenosti mám za to, že zájem je více méně konstantní. Výjimečné vzednutí zájmu proběhlo v letech 2021 a 2022, tedy během pandemie Covidu-19. Pak se vše vrátilo na předchozí úroveň, což je zcela přirozené. Ale i ta standardní úroveň zájmu je úžasná. Dlouhodobě máme kapacitu předmětů zdravotnického práva zcela plnou, někteří studenti se hlásí i několikrát, než se na předmět dostanou.

Věnujete se i právním aspektům umělé inteligence v medicíně. Jaké jsou hlavní právní výzvy spojené s jejím využitím?

V oblasti AI ve zdravotnictví jde hlavně o dvě oblasti: standard péče na náležité odborné úrovni (tzv. péče de lege artis) a ochrana osobních údajů pacientů. V blízké budoucnosti budou lékařské odborné společnosti vydávat odborná doporučení pro konkrétní způsoby použití AI v různých oblastech medicíny, např. v radiologii, kardiologii, patologii a dalších. Právní praxe pak bude potřebovat dořešit řadu otázek, např. jaký režim právní odpovědnosti bude spojený s použitím AI a jak se bude lišit v závislosti na tom, zda je daný systém AI certifikovaným zdravotnickým prostředkem, nebo nikoli. Je nicméně velmi pravděpodobné, že časem se vhodné používání AI stane standardem a v některých případech bude naopak postupem non lege artis, pokud by lékař AI nepoužil.

Ochrana osobních údajů je další velkou otázkou, která je spojena s digitalizací zdravotních služeb v širokém smyslu. V oblasti AI je potřeba mít se na pozoru, pokud jsou citlivé údaje pacientů zasílány na vzdálené servery, často např. v USA. Mnohem vyšší úroveň bezpečnosti poskytují lokální řešení, kdy AI běží přímo na počítačích poskytovatele zdravotních služeb. To je sice náročné na výpočetní výkon, současný vývoj ale naznačuje, že takové řešení bude technicky a ekonomicky čím dál zvládnutelnější.

Jaký je podle vás ideální vztah mezi právem a medicínou? Mělo by se právo přizpůsobovat rychlému rozvoji medicínských technologií, nebo naopak nastavovat pevné mantinely?

Stejně jako v jiných oblastech práva jde o hledání proporcionality, vyváženého přístupu. Právo by mělo stanovovat nutné limity, v jejichž rámci by mělo umožňovat a podporovat inovace. Jedním ze základních principů regulace medicíny by měla být podpora důvěry ve vztahu mezi pacientem a poskytovatelem zdravotních služeb. Když se ztratí důvěra, systém zdravotnictví přestane fungovat.

Zároveň bych se ale velmi přimlouval za to, abychom neomezovali technologie jen z neurčitěho, vágního strachu, že by se jednou něco mohlo pokazit. Každé omezení by mělo být založeno na konkrétním, vědecky podloženém riziku, a případné zákazy by měly být opravdu tou poslední možností.

Právo by také mělo být, pokud možno technologicky neutrální, to znamená založené spíše na obecnějších principech, které jsou použitelné pro různá technologická řešení. Taková právní úprava vydrží být použitelná delší dobu, podporuje právní jistotu a důvěru v právo.

V době pandemie jste publikoval odborné články o právních aspektech krizového řízení ve zdravotnictví. Jaká poučení si z pandemie můžeme vzít z hlediska práva?

V loňském roce jsme vydali kolektivní monografii o krizové prioritizaci pacientů za pandemie v různých zemích světa, tedy vlastně o tom, jak kde právo přistupuje k triáži pacientů, pokud se všem nemůže dostat kvalitní péče. Kniha prapůvodně vychází z mezinárodní konference, kterou jsme pořádali na jaře 2021. Závěr této knihy uvozujeme citátem: „If you fail to prepare, you are preparing to fail.“ Myslím, že bohužel naprosto přesně dopadá na naši situaci po pandemii. Čistě statisticky vzato, příští pandemie přijde, otázkou je jen, kdy, a jak bude závažná. Infekční nemoci tu vždy byly a vždy budou, a globalizovaná společnost má sice některé úžasné prostředky obrany, ale také je svojí provázaností velice citlivá. Ostatně i morové rány, které v polovině 14. století udeřily na Evropu,

způsobily obrovské utrpení a doslova změnily dějiny, byly ve své podstatě důsledkem tehdejší úrovně globalizace: morová epidemie pravděpodobně začala v Číně a během několika let prošla po různých cestách Asií do Itálie, odkud se rozšířila postupně do celého evropského kontinentu. Dnes může stačit jen několik dní. To není strašení, nemáme důvod si myslet, že by se něco takového mělo stát zítra, ale mohlo by.

Pokud by nám covidová pandemie mohla přinést alespoň něco dobrého, pak poučení. Máme obrovské množství dat, velikou zkušenost, ale jako společnost jako bychom si řekli, že to celé byl zlý sen, na který chceme zapomenout a už se k němu nevracet. To je psychologicky a lidsky jistě velmi pochopitelné, ale je to také naprosto iracionální a nebezpečné. Příští pandemie nás znovu překvapí.

Z hlediska práva bych řekl, že bychom se měli zaměřit na několik základních oblastí. Zaprvé připravit právní rámec pro fungování zdravotního systému v případě přehlcení jeho kapacity příliš vysokým množstvím pacientů. S takovou možností naše právo vůbec nepočítá, a po pandemii se na tom nic nezměnilo. S tím souvisí také příprava jasných principů prioritizace pacientů, také v tom máme hlavu v písku a nikdo ji nechce vytáhnout, protože je to politicky nepopulární. Zadruhé, měl by být definován robustní rámec protiepidemických opatření a podmínky pro jejich přijímání, abychom se vyhnuli tragickému zmatkování z dob Covidu. S tím jistě souvisí také uvážení proporcionality různých omezení ve vztahu k ochraně lidských práv. Základem by ale měla být předvídatelná pravidla schopná rychlé implementace.

Založil jste a spravujete sociální síť katedry zdravotnického práva PF UK. Jakou roli podle Vás hraje digitalizace v právním vzdělávání a popularizaci oboru?

Sociální síť a nová média jsou komunikačními platformami současnosti, a jejich předností je dobré využít. Jako katedra neustále stojíme před úkolem vyvažovat serióznost našeho vystupování v digitálním světě na jedné straně a zajímavost nebo zábavnost pro naše sledující na straně druhé, to je ale spíše samo o sobě zábavným úkolem. Do budoucna plánujeme naši digitální prezenci rozšiřovat a zkoušet nové cesty. Nedávno jsme například založili katedře **profil na LinkedIn** a uvažujeme o dalších možnostech.

Hlavně chci ale říct, že sociální síť jsem nezaložil ani nevedu sám. Po celou dobu jejich existence se o ně naprosto úžasně starají naše skvělé kolegyně – pomocné vědecké síly, bez kterých by síť vůbec nemohly existovat! V průběhu času o ně pečovaly Klára, Barbora, Alena, Lucie a Lucie, Tereza a Anna. Myslím, že síť jsou pro komunikaci se studenty skvělé, a našim pomědkám tímto moc děkuji.

Jaké právní změny by podle Vás mohly zlepšit ochranu pacientů i lékařů při poskytování zdravotní péče?

Odpovím záměrně obecně, protože bychom určitě mohli mluvit o mnoha dílčích změnách, ale pokud bychom se měli zaměřit na jednu oblast, vybral bych podporu komunikace mezi pacientem a lékařem. Zní to možná jako klišé, ale na jedné straně opravdu velká část žalob a trestních oznámení proti lékařům vzniká z nesprávné komunikace, na druhé straně přílišné obavy lékařů ze sdílení pravdy poškozují pacienty a mohou vést i k opakování zbytečných chyb. Nejde o jedno konkrétní pravidlo, ale spíše o to, že jedním z cílů právní úpravy by mělo být vytváření prostředí pro skutečnou a bezpečnou komunikaci.

Jakým směrem by se mělo v České republice podle Vás vyvíjet zdravotnické právo v příštích letech?

O objektivním právu si už povídáme delší dobu, zkusím tedy odpovědět, jak by se mohlo vyvíjet zdravotnické právo jako právní disciplína. Je to jen něco přes dva roky, kdy se naše pracoviště

přetvořilo na první českou katedru zdravotnického práva. Věřím, že se dál budeme jako disciplína etablovat, a že jako katedra budeme rozšiřovat naše vědecké i výukové aktivity. Velmi se těším na studenty, které zdravotnické právo zajímá a baví, a kteří s námi po té cestě půjdou.

Na jakých dalších výzkumných projektech nyní pracujete a co Vás v nejbližší době čeká?

Aktuálně se s kolegy z katedry zdravotnického práva podílíme na několika projektech v rámci univerzity i mimo ni, které se soustředí primárně na nové technologie v medicíně, telemedicínu a elektronizaci zdravotnictví. Do budoucna bychom se rádi ucházeli o další granty a v důsledku posouvali naši vědeckou činnost zase na vyšší úroveň. Nápady a plány jsou.

Pane doktore, moc děkuji za obohacující rozhovor a přeji mnoho dalších úspěchů Vám i katedře zdravotnického práva.

<https://www.prf.cuni.cz/aktuality/dr-martin-solc-zdravotnicke-pravo-je-fascinujici-prusecik-prava-etiky-a-vedy>